

## ДУХОВНО-ПРЕДМЕТНИЙ КОД КУЛЬТУРИ В СИСТЕМІ КОДІВ КУЛЬТУРИ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

*У пропонованій статті здійснено порівняльний аналіз українських та англійських фразеологічних одиниць духовно-предметного коду культури та поняття "душа" як ключового поняття цього коду в українській і англійській етносвідомості; досліджено образну і символічну специфіку в семантиці фразеологічних одиниць української та англійської мов; визначено спільні, відмінні риси та основні джерела культурної інформації зіставлюваних фразеологізмів духовно-предметного коду культури.*

**Ключові слова:** культура, культурний смисл, духовно-предметний код культури, фразеологічна одиниця.

**Постановка проблеми в загальному вигляді.** Лінгвокультурологія як напрям у лінгвістиці та наукова дисципліна виникла в руслі антропологічної тенденції у гуманітарних науках на зламі століть, яка взяла курс "на перехід від позитивного знання до глибинного на шляху цілісного синтетичного розуміння мови як антропологічного феномену" [1: 25]. У теоретичній фразеології і практиці опису фразеологічних одиниць (далі ФО) це знаходить своє відображення у спробах вивчення фразеологізмів у широкому лінгвокультурологічному контексті – в аспекті участі мови в спогляданні духовної культури та участі духовної культури в формуванні мови [1: 25].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Основною метою, що стояла перед лінгвокультурологічною парадигмою у фразеології ще на початку її становлення, було виявлення способів і засобів втілення культури в зміст фразеологічних одиниць. На сучасному етапі постало нове коло проблем для досліджень і, відповідно, **нові завдання:** уточнення методологічних передумов, на основі яких можна розробити метамову лінгвокультурології із ключовими термінами для вирішення нових завдань: текст культури, тезаурус культури, симболарій культури та ін. [2; 3]; уточнення поняття культурної конотації [4]; виявлення культурно маркованих сигналів у фразеологізмах та встановлення їх співвідношення із тим чи іншим кодом культури [5].

Звертаючись до дослідження ФО в аспекті лінгвокультурологічного напрямку, основну **мету** вбачаємо в дослідженні механізмів поєднання у фразеологічному знакові мовної та культурної семантики. Це передбачає виконання таких **завдань:** з'ясувати особливості поняття *душа* в українській та англійській етносвідомості; дослідити образну і символічну специфіку в семантиці фразеологічних одиниць української та англійської мов; виявити спільні семантичні компоненти; визначити основні джерела культурної інформації ФО духовно-предметного коду культури в українській та англійській мовах.

**Виклад основного матеріалу.** Мова – це універсальний, базовий код; культура – простір *культурних смислів*, або простір ціннісного змісту, що продукується людиною у процесі її світосприйняття, і *кодів*, вторинних знакових систем, де використовуються різні матеріальні й формальні засоби для позначення культурних смислів. На думку М. Ковшової, різними способами кодований ціннісний смисл утворює систему кодів культури і загалом картину світу, яка розкриває світогляд того чи іншого соціуму [6: 241]. Код культури виступає знаряддям для вираження смислів, що мають різні формальні "обличчя" [5], сукупністю окультурених уявлень про знаки різної матеріальної природи. І фразеологізми як особливі вербальні знаки культури в образному значенні вміщують культурну інформацію і передають культурні смисли.

В основі внутрішньої форми фразеологізмів духовно-предметного коду культури перебувають як предметні, матеріальні реалії, так і реалії духовного світу. Матеріальне й духовне життя етносу становлять невичерпне джерело фразеотворення і водночас є екстралінгвістичним тлом, на якому об'ємніше проступають мовні цінності.

На нашу думку, ключовим поняттям духовного коду культури, що концентрує чималий обсяг культурологічної інформації релігійного, міфологічного, фольклорного характеру, виступає поняття *душа*. Відхід від життя, який первісна людина спостерігала як припинення дихання і зникнення тіні, нашою думкою, що такі явища не зникають безслідно, а десь перебувають. Складний процес утворення поняття *душа* відбувався шляхом встановлення зв'язків між власною психічною діяльністю і спостереженнями за явищами зовнішнього світу [7: 10]. При аналізі фразеологізмів української мови з компонентом "душа" дослідниця спирається на декілька значень смислової структури лексеми *душа*: 1) внутрішній психічний світ людини з її почуттями, переживаннями; 2) *розм.* про людину (часто при визначенні кількості); 3) *перен.* найголовніше в чому-небудь, сутність чого-небудь; 4) сукупність рис, якостей, властивих певній особі [7: 13]. За релігійними уявленнями, душа – безсмертна нематеріальна основа в людині, що становить сутність її життя, є джерелом психічних явищ і відрізняє її від тварин.

Уживання окремих значень лексеми "душа" в Біблії подано в праці М. Скаб [8: 119-120]. За висновками мовознавця, душа – це істота / людина, душа – це внутрішній стан людини, душа – життя, душа – частина людини. У фразеологізмах душа антропоморфізована, тобто може здійснювати ті ж дії, що й людина [8: 380] (пор. *душа радіє, душа співає, крик душі*). Важливо зазначити, що етимологічний аналіз ФО виявляє набір мотивів – субстанції душі, її місцеперебування (локуси), переміщення в тілі, відділення душі від тіла в момент смерті.

Міфологічні уявлення про душу в структурному, змістовому і генетичному планах корелюють з двома сферами традиційної духовної культури – народною демонологією і поняттям смерті, потойбічного життя, загробного світу. Глибинний (лінгвосеміотичний і культурологічний) рівень їхньої реконструкції дає змогу експлікувати ідеографічний "мовний образ душі" шляхом відтворення зовнішнього компаративного аспекту, що містить стійкі образні одиниці, за якими стоять різні за обсягом і змістом мовні вербалізації фрейму *душа / серце* англійської і української мов.

У межах "наївної моделі світу" до вивчення цих понять звертались різні дослідники, намагаючись розшукати мовні механізми, способи їхньої вербалізації і концептуалізації у різних мовах і культурах. Так, за А. Вежбицькою, концепт *Душа*, крім суто релігійного значення, має у своєму семантичному спектрі широку ідею внутрішнього життя людини, передусім її емоційно-психічний бік [9: 95]. Душа – це один із двох складників людини, яка протиставлена тілу за ознакою належності до духовного, трансцендентного, невидимого світу.

На відміну від українця, для якого вагоме місце в національній системі цінностей займає духовність, душа, для типового англієця переважає розсудливість, поміркованість. Тому тіло *body* протиставляється не душі, а розуму *mind*. Про англієців кажуть: "*Foreigners have souls, the English haven't. The English have no soul, they have the understatement instead*". Тобто в англієців нема поняття душі, натомість існує концепт *Understatement*, який перекладається як "стриманість", "недомовлене висловлення". І це явище настільки притаманне англійській мові, що пронизує її усю, виражаючись, передусім, в лексиці, фразеології, а також у синтаксисі й навіть в інтонаційному оформленні висловлювань.

В українській фразеології поняття *душа* пов'язане з серцем. Декілька проаналізованих фразеологізмів до компонента *душа* мають синонім-варіант *серце*, що не є типовим для англійської мови. Пор.: *щира (золота) душа – щире (золоте) серце; широка душа – широке серце; черства душа – черстве серце: "Ти... брат, а душа в тебе черства"; "Фесенко людина з черствим серцем, людина з матеріальним поглядом на все"* [10: 229].

Спільним для обох мов, на нашу думку, є уживання слова "душа" у значенні "людина", що проявляється у фразеологізмах як з позитивною оцінною конотацією, так і з негативною. Пор.: укр. *чесна душа, щира душа, добра душа, хвацька душа, ні [живої] душі*; англ. *a good soul, a kind soul, an honest soul, not a soul, no to see a soul* (Адже і тут, в реанімації, а далі – в обласній психіатричній лікарні, куди переведуть цих двох нещасних, знайдеться якась **добра душа**, що переповість пригоди слабкої жінки своїм родичам, сусідам, знайомим) [11: 54]; **Not a soul** was told the girl's story, excepting Miss Rachel and me.

За християнським ученням, тіло людини має повернутися до землі, з якої воно бере свій початок, а душа – до Бога (на небо, до раю). Звідси вислови з концептами *Бог, небо, рай: віддати Богу душу, піти до Бога, іти на небо, відійти у Царство Небесне* [11: 994, 516, 279, 101]; *Рада б душа в рай, та гріхи не пускають* [12: 314]; пор. англ. *to come to ground* 2) діал. "померти, бути похованим" [13: 233]. Англ. *to go down to Hades* "умерти; піти до праотців" [13: 414] має міфологічне походження, де важливу роль у творенні значення ФО відіграє її компонент, міфічний топонім *Hades* (міф. Гадес – пекло), що несе негативне семантичне навантаження "потойбічний світ – місце, куди відлітають грішні душі людей після смерті".

У процесі аналізу фразеологічного матеріалу простежуємо деякі ФО, в основі значення яких лежать основні елементи космогонічної системи: вода, вогонь, повітря. До того ж, ми не обмежуємося лише словами, які називають природні стихії, а й враховуємо ті лексеми, які виражають певні їхні властивості. Наприклад, воді властива магічна очищувальна сила, властивості руху персоніфікуються в образах русалок, водяників тощо. У ФО відображаються ознаки води як стихії і як субстанції душі: коливання води – *скаламутити душу, сколихнути душу* [10: 654, 658]; вода як водойма – *до глибини душі* (вразити, схвилювати), *на дні душі* [10: 148, 149]; пор. в англ. *from the bottom of one's heart, to pour out one's heart*. ФО, в яких простежується зв'язок внутрішньої форми (конкретний вогонь, полум'я) і окремих компонентів структури значення, характеризуються за ознакою наближення – віддалення: *пече вогонь – болить (пекти душу)* [10: 488]; *гріє – приємність (зігріти душу, потеплішало на душі)* [10: 264, 549]. За спільною ознакою дії двох явищ побудовані антонімічні паралелі: *вогонь – холод (похололо в душі, аж холоне душа)* [10: 552, 639]. Подібної семантики в англійських фразеологізмах нами не виявлено.

За визначенням О. Каракуці, "душа – фантом, створений людською свідомістю для осмислення свого буття, якнайкраще збігається з уявленнями про душу як повітря внаслідок аморфності останнього, неможливості обсервувати як матеріал. Міфологема *душа* намагнічена гетерогенними міфологічними уявленнями, тому одну й ту ж словесну формулу можна трактувати з погляду різних вірувань" [7: 11]. Наприклад, спостерігаємо схрещення уявлень світової і слов'янської міфології про душу як повітря,

пару, хмаринку, вітер у міфополі фразеологізму *душа вилітає з тіла*. Або ж як образ птаха, що співвідноситься із зооморфними уявленнями про душу, яка готова полетіти. Таке уявлення, імовірно, залишило свої відбитки в багатьох мовах і продовжує своє існування як поетична метафора. Наші пращури вірили в те, що душу мають як люди, так і тварини й рослини, хоча людську душу виділяли з-поміж інших, цінували значно вище. Пор. ФО, пов'язані з тими зоонімічними образами, в яких виділені риси, ідентичні людським: *заяча душа, мишача душа*. Засобом евфемізації виступає фразеологізм *ні за цапову душу* (образ цапа пом'якшує пейоративне забарвлення ФО – цап виступає субститутом табуйованого в мовленні слова *чорт*) [7: 12] (*Це, як правило, призводить ще до більших гальм – і пацієнта можна втратити ні за цапову душу, як не раз траплялося з іншими*) [11: 44]. У деяких народів побутували уявлення про те, що душа (або життя) може вискочити з тіла через рот або ніс. Англійські фразеологізми *to have one's heart in one's mouth* і *to make one's heart leap out of one's mouth* підтверджують ці уявлення [13: 474, 165]. Образ фразеологізму *брати / взяти гріх на душу* узгоджується з релігійними уявленнями про гріх і душу, про *смертний гріх* "найтяжчий злочин". У християнстві існує традиційний погляд на людину як на грішника, адже кожному властиво грішити, *впадати в гріх*, що пов'язано з первородним гріхом. З переліку гріхів, що визначені в богословських працях, до образу фразеологізму *брати гріх на душу* мають відношення: гріх вчинку або порушення і гріх вільний. Гріх вчинку передбачає, що людина робить те, що заборонено. Вільний гріх означає, що людина цілком усвідомлено чинить протизаконно. Компонент *брати / взяти* вказує на те, що людина вчиняє свідомо (*Вмовили не брати на душу такого страшного гріха, за який уготована на тому світі гієна огняна, а на цьому – печать антихриста* [14: 46]; *Філо, подумай, і прошу тебе – не бери зайвого клопоту на голову, а гріха – на душу* [14: 220]). Образ гріха в християнстві пов'язаний із провинною, а також із її спокутою. Компонент фразеологізму *на душу* вказує на сукупність людських уявлень про душу людини як про її "друге я" (*alter ego*), що бере відповідальність за вчинки людини. Пор. близькі за значенням: *взяти гріх на себе, взяти провину на себе; грішна людина і грішна душа*. У християнстві душа – це безсмертна духовна сутність, яка володіє розумом і волею. Образ фразеологізму також створюється метафорою, яка уподібнює душу до поверхні, на якій нібито розташовуються почуття або предмети, які символічно їх представляють (пор. також *камінь на душі, тяжко на душі* [10: 286, 730]).

В образі ФО *коти шкребуть на серці / душі* стан тривоги уподібнюється до такого стану, коли серцю або душі, що символізують почуття-простір, нібито наносять дрібні болючі рани (пор. *ранити душу (серце)* (кому, чію) "задавати кому-небудь душевного болю, страждань") [10: 309, 593]. Цей образ узгоджується з міфопоетичними уявленнями про тілесну душу, невіддільну від тіла. За народними уявленнями, в кішці сидить диявол, і це може створювати додаткові асоціації: дії темних сил, втіленням яких виступають негативні почуття на серце або душу людини: *Не можу сказати, що в мене на душі не шкребли жахливі коти* [11: 155].

У фразеологізмі *три чисниці до смерті* (кому) [10: 764] три чисниці для прядильниці так само мало, як і одна (чисниця – десята частина (3 нитки) пасма. У головах важко хворої людини зазвичай горіла лампадка з ладаном, тому природним видається фразеологічний образ *на ладан дихати* "бути безнадійно хворим, близьким до смерті; помирати" [10: 200] (ладан – ароматична смола, яку використовують звичайно для куріння (кадіння) під час виконання релігійних обрядів). Вірять, що ладаном звідусіль можна "викурити" нечисту силу, яка до того ж боїться свяченої води: *як чорт від ладану* (тікати, втікати) "надзвичайно швидко і злякано"; *як чорт від ладану, як дідько свяченої води* (боятися) "дуже сильно" [10: 769]. Пор. англ. *to fear as the devil fears holy water* (досл. "боятися як чорт святої води") [13: 325]. Відповідно, *не викурити і ладаном* означає "ніяк не можна вигнати кого-небудь звідкись" [10: 74].

Важливим символом християнських традицій вважається *свічка / candle*, виступаючи емблемою Церкви, Христа, Віри, чистоти серця. Символіка свічки була відома в міфах народів світу задовго до прийняття християнства. Мав глибоку символіку й матеріал, з якого робили свічки – віск, що символізував чистоту і відсутність скверни у людини, яка його приносить. Це був знак каяття, готовності служити Богу. У вужчому смислі свічка короткістю свого існування символізує самотню тремтливую людську душу. У XVI ст., коли багато справ з настанням темряви робили при свічці, англ. *to hold a candle to another* буквально означало "допомагати комусь, близько тримаючи свічку" (наприклад, художнику під час написання картини). Зазвичай таку роботу виконував прислуга, помічник. Звідси й з'явилося давнє прислів'я: *Who that worst maie, shall holde the candell* (John Heywood, *Proverbs*, 1546), і згодом *He that worst may, still holds the candle* (*English Proverbs*, 1670) [15: 65]. Отже, цей вираз вживався як порівняння кращого з гіршим – *can / cannot hold a candle to (one)*, що фіксується фразеологічними словниками [13: 190-191; 15: 65]. Спільним для обох культур є вираз французького походження "*The game is*) *not worth the candle*" / "Не варта гра свічок; не варта справа заходу", що з'явився ще у XVII ст. як алюзія на азартні ігри – гру в кості або карти. Вважалося, що коли ставки були занадто низькими, то й не варто витрачати свічку для такої невігідної гри [13: 369; 15: 65].

У британському фольклорі в образі свічки уособлено плінність, згасання життя, яке триває доти, доки горить свічка: *Life bound up with candle; Let me live as this candle lasts*. В українських обрядах,

ритуалі й побуті свічки використовують досить широко (під час вінчання, хрещення, похорону). У народі вірили, що в кожній людині є своя зірка або свічка, і коли вона згасає, то помирає і людина (пор. *догорає життя*). Погіршення стану здоров'я через важку хворобу або горе людини уподібнюється до згасання, танення свічки: укр. *танути / стати як свічка* "швидко втрачати сили, здоров'я; марніти, худнути", *як скапувати свічкою* "худнути, марніти від переживань, хвороби" англ. *to melt like a candle* "втрачати вагу, худнути", *to go out like a candle in a snuff* "помирати" (у 2-му знач.), *to waste away like a candle* "помирати" [13: 654, 754]. Про м'яку, безвольну, слабохарактерну людину кажуть *хоч свічки ліни* (з кого) або *свічки можна сукати* (з кого) [10: 348, 701], про рівну й струнку дівчину – *як свічка* [10: 637].

Злий, нечистий дух (нечиста сила) – надприродна сила, що втілює у собі зло; сатана, чорт, диявол. Зі злими силами асоціюється також різна нечиста сила – біс, дідько, сатана, відьма та ін. На чолі усієї нечисті, за уявленнями наших предків, стоїть чорт – надприродна істота, що втілює в собі все зло і має вигляд темношкірої людини з цапиними (собачими, курячими) ногами, хвостом, козячими рижками, свинячим рилом, собачою мордою. Його ще називають царем тьми; уживається також як лайка. Водиться нібито в безлюдних нечистих місцях (прірвах, проваллях, у болоті). На перехрестях доріг, в очереті, бур'янах, в бузині, в порожніх хатах, руїнах, млинах, у болоті). На позначення злого духа існує цілий синонімічний ряд: *диявол, біс, дідько, сатана, люцифер (люципер), антихрист, демон, лукавий, нечистий* тощо. Колись ці назви не були синонімічними, але під впливом християнства поступово стерлися ознаки, за допомогою яких колись відрізняли дідька від чорта, чорта від диявола. Демонічний образ нечистого зазнав значної еволюції та християнських впливів. Ранній чорт не мав ніякого відношення до пекла, на відміну від нинішнього. Пізніший чорт, якого християни називають сатаною, допомагав Богові творити світ, як розповідають легенди. Водночас вважали, що від чорта пішли усі нечисті духи на землі (водяники, болотяники, лісовики тощо). Чорта не прийнято було називати вголос, щоб часом не накликати, тому у мовах було створено багато евфемістичних назв: *лихий, нечистий, куций, лукавий, рогатий, дідько, бородатий* тощо; англ. *enemy of mankind, Old Harry, Old Nick, the Old Boy, the Old Gentleman* та ін. [13: 303]. Старе англійське прислів'я каже: *Speak of the devil and he will appear* [13: 879] (досл. "Заговори про диявола і він з'явиться"; пор. укр. *Про вовка промовка*), українське мовить те саме: *Дідька не клич, він сам прийде* [12: 285].

За християнськими віруваннями, диявол, Сатана – господар пекла, старший над злими духами. Слово з'явилося разом із християнством як нова назва зла (нечистої сили). У релігійній та фольклорній свідомості носіїв англійської мови існує диявол, який уособлює надприродне зло, спокушає людей, прагне завладати їх душами, має багато личин (*the cloven foot* "погані, злі наміри; диявольський характер" (диявола звичайно зображували з роздвоєними ратицями); *the cloven-footed gentleman* евф. "біс, сатана, дідько" [13: 220]. Появу нечистої сили, до того ж у декількох перевтіленнях, спостерігаємо і в британському фольклорі: добре вбраний чоловік, чорний лис, чорний півень. Найчастіше вживаними є мотиватори *devil, Satan, demon*; рідше використовуються лексеми, обмежені рамками розмовного стилю (жарт. *Old Harry, Old Nick, the Old Boy, the Old Gentleman*) [13: 303] чи літературною мовою (*the prince of darkness, the Tempter*) [13: 775]. Пор. численні паремії в обох мовах: укр. *Того чорт бідний, що душі не має; Чорт ладану боїться* [12: 290; 291]; англ. *The devil knows many things because he is old* "Диявол багато знає, бо він старий"; *The devil lurks behind the cross* "За розп'яттям сатана ховається" (пор. *Богу молиться, а сам з чортом водиться*); *The devil (satan) rebuking sin*. Біс – уявна істота, що втілює зло, перетворюється в жабу, мишу, пса, kota, вовка, змія. Складає мотиваційну базу численних українських ФО: *біс вселився* (в кого) "хто-небудь перебуває в збудженому стані, робить незрозумілі вчинки"; *зневажл. біс уз'яв* (кого) "хто-небудь помер, загинув"; *бісів син* "уживається для вираження незадоволення, обурення" [10: 32; 646]; прокльонів: *біс [його (вас, тебе)] бери (забирай) / візьми (побери, забори і т. ін.)* [10; 768] та ін.

У результаті аналізу з-поміж основних джерел культурної інформації у фразеологізмах української і англійської мов у межах духовно-предметного коду культури виділяємо такі:

– **міфічні уявлення, вірування:** англ. *to have one's heart in one's mouth* 1) "злякатися", 2) "бути дуже враженим, здивованим" [13: 474]; укр. *душа обливається кров'ю* (у кого, чия) "хто-небудь дуже страждає з якогось приводу", *влизати в душу* (чию, кому) 1) "дізнаватися про щось особисте, інтимне, про внутрішній світ, почуття, думки, наміри іншої людини", 2) "будь-якими засобами домагатися чийсь прихильності, любові", 3) "глибоко зачіпати, хвилювати кого-небудь", *лишати глибокий слід у душі* "дуже вражати когось, впливати на когось, надовго запам'ятовуватися" [10: 226, 116-117, 341]; *коти шкребуть на душі* [10: 309];

– **біблійно-релігійне походження:** англ. *the curse of Cain* "прокляття Каїна"; *guardian angel* "добрий геній, ангел-хранитель"; *to sell one's soul to the devil* "продатися, продати душу чортові"; *seven deadly sins* "сім смертних гріхів" [13: 256, 443, 845, 853]; укр. *брати / взяти гріх на душу* 1) "діяти проти власної совісті, прийнятих норм моралі; робити щось несхвальне", 2) "чинити злочин, убивати"; *віддати Богу душу* "померти"; *підти до Бога* "померти"; *смертний гріх* "найтяжчий гріх"; *каїнова душа* "зрадлива, підступна людина"; *поклонятися чужим богам* "зрадити свої переконання; служити неправді"; *смертний гріх* "гріх, який не можна відмолити (веде за собою вічні муки на тому світі); *ходіння по муках*

"християнське вірування в те, що душі померлих грішників ходять по муках 40 днів, зазнаючи тортур і знущань"; *Царство Боже* "щось вимріяне і недосяжне для людини" [10: 99, 39, 516];

– **історико-культурні та предметні реалії**: англ. *to pray without one's beads* "прорахуватися, припустити помилку" [13: 773]; *to hold a candle to another* "бути нижчої рівня; грати допоміжну роль по відношенню до когось" [15: 65]; укр. *три чисниці до смерті* "хто-небудь скоро помре через старість або невиліковну хворобу", *на ладан дихати* "бути безнадійно хворим, близьким до смерті; помирати (у 1-му знач.); як мертвому кадило (допомагати, помагати) "зовсім не (допомагати)"; *і паски не посвятаються* (без кого) "ніщо не обійдеться без кого"; *як ніп на ризи* (дивитися) "гордо, з гідністю"; *продзвонити по душі* "оповістити про чиюсь смерть"; *як по псалтирю читати* "дуже чітко, швидко" [10: 764, 200, 284, 486, 515, 573, 765];

– **міфологія**: англ. *the god of heaven* "володар неба, Зевс"; *the god of hell* "бог підземного царства, Плутон"; *the god of love* "бог кохання, Ерот, Амур, Купідон" [13: 414].

**Висновки.** У результаті аналізу українських та англійських ФО духовно-предметного коду культури встановлено, що поняття *душа*, що є ключовим поняттям цього коду культури в українській етнокультурі, не має подібного ціннісного смислу в англійській культурі. У фразеології української мови поняття *душа* пов'язане з серцем, деякі фразеологізми до компонента *душа* мають синонім-варіант *серце*, що не є типовим для англійської фразеології. Спільним для обох мов виявилось вживання поняття "душа" в значенні "людина", а також спільних компонентів *душа / soul, серце / heart, свічка / candle, гріх / sin, Бог / диявол* та мотиваторів (*біс, чорт, Satan, demon* та ін.) у складі зіставлюваних ФО. Крім того, визначено основні джерела культурної інформації ФО в досліджуваних мовах (вірування, Біблія, релігійні уявлення, історико-культурні джерела, міфологія).

**Перспективи подальших досліджень** вбачаємо в реконструкції мотивів та аломотивів формування образного значення ФО різних кодів культури.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Постовалова В. И. Лингвокультурология в свете антропологической парадигмы (к проблеме оснований и границ современной фразеологии) / В. И. Постовалова // Фразеология в контексте культуры. – М. : Языки русской культуры, 1999. – С. 25–33.
2. Левченко Е. Украинская концептосфера и симболярый (лингвокультурологический аспект) [Електронний ресурс] / Е. Левченко // Jesteś tutaj : Prace naukowe. – Режим доступу : <http://levchenko.eu/pl/prace-naukowe/publikacje-zagraniczne/55-2013-04-05-16-1701.html>.
3. Телия В. Н. Первоочередные задачи и методологические проблемы исследования фразеологического состава языка в контексте культур / В. Н. Телия // Фразеология в контексте культуры. – М. : Языки русской культуры, 1999. – С. 13–24.
4. Брагина Н. Г. Память в языке и культуре / Наталья Георгиевна Брагина. – М. : Языки славянских культур, 2007. – 520 с. – (Studia Philologica).
5. Березович Е. Л. Язык и традиционная культура : Этнолингвистические исследования / Елена Львовна Березович. – М. : "Индрик", 2007. – 600 с. (Традиционная духовная культура славян. Современные исследования).
6. Ковшова М. Л. Семантика и прагматика фразеологизмов (лингвокультурологический аспект) : дисс. ... доктора филол. наук : 10.02.19 / М. Л. Ковшова. – М., 2009. – 654 с.
7. Каракуця О. М. Фразеологізми української мови з компонентом "душа" (структурно-семантичний, ідеографічний, лінгвокультурологічний аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / О. М. Каракуця. – Харків, 2002. – 19 с.
8. Скаб М. В. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери : [монографія] / Марія Василівна Скаб. – Чернівці : Рута, 2008. – 560 с.
9. Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов / Анна Вежбицкая. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 288 с.
10. Словник фразеологізмів української мови / [уклад. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк та ін.]. – К. : Наук. думка, 2008. – 1104 с.
11. Матіос М. Фуршет / Марія Матіос. – Львів : Кальварія, 2002. – 338 с.
12. Прислів'я та приказки : Взаємини між людьми / [упоряд. М. М. Пазяк]. – К. : Наук. думка, 1991. – 440 с.
13. Англо-український фразеологічний словник / [уклад. К. Баранцев]. – К. : Знання, 2005. – 1056 с.
14. Тарасюк Г. Т. Янгол з України : [Маленькі романи, новели] / Г. Т. Тарасюк. – К. : Либідь, 2006. – 432 с.
15. Dictionary of Idioms and Their Origins / [ed. by L. Flavell]. – L. : Kyle Cathie Limited, 2006. – 343 p.

#### REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Postovalova V. I. Lingvokulturologiia v svete antropologicheskoy paradigmy (k probleme osnovaniy i granits sovremennoy frazeologii [Cultural Linguistics in the Anthropological Paradigm (the Problem of Fundamentals and Boundaries of the Modern Phraseology)] / V. I. Postovalova // Фразеология в контексте культуры [Phraseology in the Cultural Context]. – М. : Языки русской культуры, 1999. – С. 25–33.
2. Levchenko E. Ukrainskaya kontseptosfera i simbolariy (lingvokulturologicheskii aspekt) [Ukrainian Sphere of Concepts and Symbolarium (the Linguistic and Cultural Aspect)] [Elektronnyy resurs] / E. Levchenko // Jesteś tutaj : Prace naukowe. – Rezhym dostupu : <http://levchenko.eu/pl/prace-naukowe/publikacje-zagraniczne/55-2013-04-05-16-17-01.html>.

3. Teliya V. N. Pervoocheriodnye zadachi i metodologicheskie problemy issledovaniya frazeologicheskogo sostava yazyka v kontekste kul'tur [Primary Tasks and Methodological Issues of the Phraseological Vocabulary Research in the Cultural Content] / V. N. Teliya // Frazeologiya v kontekste kul'tury [Phraseology in the Cultural Context]. – M. : Yazyki russkoy kul'tury, 1999. – S. 13–24.
4. Bragina N. G. Pamiat' v yazyke i kul'ture [Memory in the Language and Culture] / Nataliya Georgievna Bragina. – M. : Yazyki slavianskikh kul'tur, 2007. – 520 s.
5. Berezovich E. L. Yazyk i traditsionnaya kul'tura : Etnolingvisticheskie issledovaniya [Language and Traditional Culture] / Elena L'vovna Berezovich. – M. : Indrik, 2007. – Traditsionnaya dukhovnaya kul'tura slavian. Sovremennye issledovaniya).
6. Kovshova M. L. Semantika i pragmatika frazeologizmov (lingvokul'turologicheskii aspekt) [Semantics and Pragmatics of Phraseologisms (the Linguistic and Cultural Aspect)] : diss. ... doktora filol. nauk : 10.02. 19 / M. L. Kovshova. – M., 2009. – 654 s.
7. Karakutsia O. M. Frazeologizmy ukrayins'koyi movy z komponentom "dusha" (strukturno-semantichnyy, ideografichnyy, lingvokul'turologichnyy aspekty) [Ukrainian Phraseologisms with the "Soul" Component : Structural and Semantical, Ideographical, Linguistic and Cultural Aspects] / O. M. Karakutsia. – Kharkiv, 2002. – 19 s.
8. Skab M. V. Zakonomirnosti kontseptualizatsiyi ta movnoyi kategoryzatsiyi sakral'noyi sfery [Rules of Conceptualizing and Language Categorization of the Sacral Area] : [monografiia] / Mariya Vasylivna Skab. – Chernivtsi : Ruta, 2008. – 560 s.
9. Vezhbitskaya A. Ponimanie kul'tur cherez posredstvo klyuchevykh slov [Understanding of Cultures by Means of Key Words] / Anna Vezhbitskaya. – M. : Yazyki slavianskoy kul'tury, 2001. – 288 s.
10. Slovník frazeologizmiv ukrayins'koyi movy [Dictionary of Ukrainian Phraseologisms] / [uklad. V. M. Bilonozhenko, I. S. Gnatiuk ta in.]. – K. : Naukova dumka, 2008. – 1104 s.
11. Matios M. Furshet [Reception Standing] / Maria Matios. – L'viv : Kal'variya, 2002. – 338 s.
12. Prysliv'ya ta prykazky : Vzaemny mizh lud'my [Proverbs and Sayings : Relations between People] / [uporiad. M. M. Paziak]. – K. : Nauk. dumka, 1991. – 440 s.
13. Anglo-ukrayins'kyy frazeologichnyy slovník [English-Ukrainian Phraseological Dictionary] / [uklad. K. Barantsev]. – K. : Znannia, 2005. – 1056 s.
14. Tarasiuk G. T. Yangol z Ukrainy [Angel from Ukraine] : [Malen'ki romany, novely] / G. T. Tarasiuk. – K. : Lybid', 2006. – 432 s.
15. Dictionary of Idioms and Their Origins [Dictionary of Idioms and their Origins] / [ed. by L. Flavell]. – L. : Kyle Cathie Limited, 2006. – 343 p.

Матеріал надійшов до редакції 18.05. 2015 р.

**Галинская Е. Н. Духовно-предметный код культуры в системе кодов культуры (на материале фразеологических единиц украинского и английского языков).**

*В статье проведен сравнительный анализ украинских и английских фразеологических единиц духовно-предметного кода культуры и понятия "душа" как ключевого понятия этого кода в украинском и русском этносознании; выделена образная и символическая специфика в семантике фразеологических единиц украинского и английского языков; установлены общие, отличительные черты и основные источники культурной информации фразеологизмов духовно-предметного кода культуры.*

**Ключевые слова:** культура, культурный смысл, духовно-предметный код культуры, фразеологическая единица.

**Galyns'ka O. M. The Spiritual and Artefactual Cultural Code in the System of Cultural Codes (Based on Phraseological Units of Ukrainian and English).**

*Language is the basic universal code and culture is the area of the cultural semantic content and codes. Code of culture is a way to express different semantic contents. And phraseological units of the spiritual and artefactual cultural code as special signs of culture contain the cultural information in their figurative meaning and convey the cultural semantic content. In the article the comparative analysis of Ukrainian and English phraseological units of the spiritual and artefactual cultural code and the concept of soul as the key concept of this code in the Ukrainian and English ethnic consciousness has been performed. Figurative and symbolic particular characteristics in the semantics of phraseological units of Ukrainian and English have been emphasized. In the process of analysis common features, peculiarities and main sources of the cultural information of phraseologisms have been determined. The comparative and historical method of analysis has been used to reconstruct deep sources of the cultural information of English and Ukrainian phraseologisms. The contrastive and typological method has helped to define common features and peculiarities in the motivation of cultural information of Ukrainian and English phraseological units of the spiritual and artefactual cultural code.*

**Key words:** culture, cultural semantic content, spiritual and artefactual cultural code, phraseological unit.